

Balkanlarda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı

Editörler

Mehmet Hacısalihoglu, Levent Kayapınar,
Mustafa Hamdi Sayar, Abdulkadir Macit

FiKiR

İçindekiler

Takdim	vii
Önsöz	ix
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ANTİK DÖNEM ve ORTA ÇAĞ DÖNEMİ	
TARİH KAYNAKLARI ve TARİHÇİLERİ	11
Eski Çağ Tarihyazımında Balkanlar	13
<i>Mustafa Hamdi Sayar</i>	
Bizans Metinlerine Göre “Komşu” Kabileler ve Halklar	35
<i>Maria Vasilikiotou</i>	
Selçuklu Dönemi Bizans Kaynaklarında Türkler ve Balkanlar	59
<i>Yusuf Ayönü, Umut Başat</i>	
Bizans ve Osmanlı Kaynaklarında Balkanlara Yerleşen Türkler	93
<i>Levent Kayapınar</i>	

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ TARİH KAYNAKLARI ve TARİHÇİLERİ 161

XVI. Yüzyılda Osmanlı Kaynaklarında Balkanlar 163

Ayşe Kayapınar

Osmanlı Macaristan'ı: Osmanlı Anlatı Kaynaklarında
Macar İlleri (1526-1716) 183

Özgür Kolçak

Evlıya Çelebi'nin Anlatımında Balkanlar:
İlk Rumeli Seyahati 229

Bahadır Bakkaloğlu

XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Kaynaklarında Balkan Coğrafiyası 249

Özlem Başarır

Yakın Çağ Osmanlı Tarihi (İslahatlar ve Buhranlar Dönemi) Kaynakları 279

Mehmet Ali Beyhan

Balkan Tarihyazımında Tartışmalı Bir Mesele: Osmanlı Devleti'ni
93 Harbi'ne Kim Soktu? 329

Kasım Hızlı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKANLARDA İKTİDAR ve TARİH 353

Balkanlarda İktidar ve Tarih: Resmi Tarih Tezlerinin Oluşumu
ve Tarih Ders Kitapları 355

Mehmet Hacısalihoğlu & Neriman Ersoy Hacısalihoğlu

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLAŞMA ve ULUS-DEVLET DÖNEMİ

TARİH KAYNAKLARI ve TARİHÇİLERİ

	427
Uzun 19. Yüzyıl Boyunca Sırbistan'da Tarih Kaynakları ve Tarihçiler/Tarihçilik	429
<i>Ognjen Krešić</i>	429
Sırpalarda İktidar ve Tarih: 1990 sonrası Tarihyazımı	459
<i>Sevba Abdula</i>	459
Uzun 19. Yüzyıl Bulgar Tarihyazımı ve Kaynakları	499
<i>Milena Petkova</i>	499
Bulgaristan'da Tarih Kaynakları, Tarihçiler ve Tarihçilik (20. Yüzyıl)	519
<i>Todor Popnadelev</i>	519
Bosna Hersek Tarihi Çalışmaları Kaynakları (1790-1918)	557
<i>Hana Younis & Sedad Bešlija</i>	
Bosna-Hersek'in Modern Tarihyazımına Kısa Bir Bakış	581
<i>Amir Duranović</i>	
Yazarlar Hakkında	597

Takdim

Millet ve medeniyetlerin halihazırdaki hususiyetlerini siyasi, iktisadi ve içtimai yönleriyle vazih bir manzarada görünür kılmak ve buradan hareketle geleceğe dair ussal tasavvurlarda bulunmak için geçmişin mümkün olduğunca detaylı, etraflı ve net bir şekilde tetkik edilmesi gerekir. Bu tetkik, tarih biliminin ihtiva ettiği kaynaklar ve araştırma metotlarıyla icra edilir.

Bu meşakkatli süreçte tarihçi ve araştırmacılar ulaştıkları me hazlar nispetinde çalışmalarını sürdürür ve geçmişe, deyim yerindeyse, enerjisi hiç bitmeyen güçlü bir projektörle ışık tutar. Bu ışığın tenvir ettiği sınırlar yeni kaynaklar, yeni yöntemler ve yeni bulgularla bugüne doğru büyür, genişler ve bize kendimizle ilgili fikir verir, bizi aydınlatır. Burada, hiç şüphe yok ki, başrolü tarih ve tarih-yazımı üstlenir.

Güçlü bir kültürel ve coğrafi yakınlıkla inşa edilen müşterek bir tarih ve medeniyet geçmişini paylaştığımız Balkanlara yönelik tarih ve tarihyazıcılığı meselesi, ülkemiz için önem ve öncelik arz eden konular arasında yer almaktadır. Zira bu önemli havzayı merkeze alan ilmi çalışmaların her biri, bir yandan var olan literatürün zenginleştirilmesi ve dolayısıyla daha geniş bir bilimsel alanın teşkil edilmesine, diğer yandan ise tarih ve tarihyazıcılığının dönüşüm ve serencamının daha bütünlüklü bir perspektiften değerlendirilmesine vesile olmaktadır. Tüm bunlar, ülkemizin de ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu Balkanlara yönelik bilgi ve farkındalığımızı artıran, daha da ötesi kimliğimizi tebarüz ettiren önemli çalışmalar, kritik merhaleler olarak addedilmektedir.

Soydaş ve akraba topluluklarımızla ekonomik, sosyal ve kültürel münasebetlerimizin geliştirilmesine matuf çalışmalar yapan ve bu minvaldeki akademik ve bilimsel çalışmaları teşvik edip destekleyen Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), söz konusu faaliyetleri büyük bir ciddiyet ve itinayla sürdürmektedir. Balkanlarda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı isimli bu mühim esere Başkanlığı'mızca verilen destek de bu şuur mihverinde telakki edilmelidir. Balkanlardaki tarihi kaynakları, tarihçiliği ve tarihyazımını Eski Yunan ve Roma döneminden günümüze uzanan son derece geniş bir vetirede rasyonel bir perspektifle ele alan bu kitap, hem muhtevası hem müellifleri itibariyle önem taşımaktadır.

Titiz bir çalışmanın ürünü olan bu kıymetli eserin husule gelmesinde emeği geçen herkesi tebrik eder, kitabın alana ilişkin çalışmalar gerçekleştiren kişi ve kurumlar için önemli bir başvuru kaynağı olmasını dilerim.

Abdullah Eren

YTB Başkanı

Önsöz

İnsanlığın tarihsel birikiminin kaynağını teşkil eden maddi ve manevi unsurlar dünya ve medeniyetler tarihi yazımı bakımından ilmi yetkinlikle ele alınmalıdır. İلمي Etüdlر Derneği'nde (İLEM) yürütölen ihtisas çalışmaları bünyesindeki Tarih Çalışmaları Merkezinde gerçekteştirilen dersler, okumalar, atölyeler, yuvarlak masa toplantıları, paneller ve çalıştaylarla amaçlanan, bunun ortaya konulması, ilmi çalışmaların ve üretkenliğini artırılmasıdır. Bu maksatla 2020 yılında "Tarihin Geleceğine Dair" dizi semineri gerçekteştirilmiştir. Bu dizi seminer ile çağdaş dönemde ana medeniyet havzalarında tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin metafiziğini ve anlamını merkeze alarak modern değişme ve gelişmeler ışığında postmodern tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmiştir. Seminerler esnasında şu fark edilmiştir ki çağdaş dönem, geçmişin birikiminden bağımsız anlaşılamaz ve şayet geleceğe yönelik yeni bir inşa süreci işletilmek isteniyorsa geçmişin birikimi ortaya serilmeden bu gerçekteştirilemez. Diğer bir ifadeyle kadim medeniyet havzalarındaki milletlerin şimdiki durumlarının anlaşılması için yakın geçmişlerinin yanı sıra tarihsel köklerine de yönelmek gerekmektedir. Bunun, Batı merkezli tarih teorilerinin bakış açısıyla açıklanamayacağı izahtan varestedir. İşte "Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik (MHTT)" projesinin başlatılma sebeplerinden birisi budur.

Bu hususta insanlığın Hicaz'dan Bilad-ı şam'a, Irak-ı Acem'den Horasan'a, Mağrib'den Endölüs'e, Sind'den Hind'e, Maveraünnehir'den Türkistan'a, Anadolu'dan

Rumeli'ye pek çok havza üzerinde tarih içerisinde kurduğu muhtelif medeniyetlerin veya bu medeniyet havzaları üzerinde hüküm süren pek çok hanedanlığın gerek kendisinin gerek havzanın gerekse insanlık tarihinin yazımına farklı yönlerden sunduğu önemli katkılarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu çabalar çerçevesinde ortaya çıkan kaynaklar, dönem üzerine çalışan araştırmacılar tarafından bilinmekle birlikte bu havzalara dair çalışma yapmak isteyen ilim insanları tarafından, özellikle alana yeni giren genç tarihçiler ve araştırmacılar için bütünlüklü ve etraflı bir şekilde bilinmemektedir.

Bu durumu dikkate alan MHTT'nin odağında ve hedefinde şu üç husus vardır: İlk olarak, ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının kendi dönemi ve sonrası için nasıl bir konum teşkil ettiğinin tartışılmasının yanı sıra metodolojik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze havzada biriken tarih kaynaklarının ve onları ortaya çıkaran tarihçilerin bütünlüklü bir şekilde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede özellikle İslam medeniyet havzalarının tarihçilik hafızasının gün yüzüne çıkarılması amaçlanmaktadır. İkinci olarak, ele alınan havzalarda tarihyazıcılığının ne tür süreçlerden geçerek şekillendiğini ortaya çıkarma gayesi bulunmaktadır. Üçüncü olarak ise ele alınan ana medeniyet havzalarında çağdaş dönemde tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin anlamını merkeze alarak modern değişme ve gelişmeler ışığında tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmektedir.

Fark edileceği üzere bu proje ile hedeflenen, temelde ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının teknik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze bu havzada biriken tarih kaynaklarının bütünlüklü bir şekilde gösterilmesi ve ele alınan havzada şekillenen tarihyazıcılığının serencamını ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda 2020 yılında İran ve Mısır havzası, 2021'de "Memlûk Entelektüel Tarihi" çalışmaları gerçekleştirilmiş, 2022 yılında "Uluslararası Balkan Sempozyumu: Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik III" düzenlenmiştir. Bu projenin ilk kitapları *İran'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Mısır'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Hint Alt Kitası'nda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Memlûk Entelektüel Tarihine Giriş I: Literatür Değerlendirmesi ve Mısır'da Tarihyazımı: Fransız İşgalinden Mehmed Ali Paşa Dönemine* adıyla yayımlanmıştır. Halihazırda da Endülüs, Mağrib, Maveraünnehir, Bilad-ı Şam, Dicle-Fırat, Arabistan ve Anadolu havzaları üzerinde çalışmaya devam edilmektedir.

Elinizde bulunan bu kitap “Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik” projesinin üçüncüsü olan Uluslararası Balkan Sempozyumu’nda sunulmuş metinlerin genişletilmiş ve geliştirilmiş halidir. Bu kitabın temel amacı Eski Yunan ve Roma döneminden günümüze kadar hanedan ya da devletleri takip ederek Balkanlara yönelik öne çıkan tarihi kaynakları ve tarihçileri irdeleyerek “tarihi kaynaklar” açısından Balkanların bütünlüklü bir resmini ortaya çıkarmaktır. Bu kitap, bölgeye yönelik çalışma yapacak araştırmacılara tarihi kaynaklara kolayca ulaşmayı sağlayarak; dönemler arasında tarihi kaynakların, dinamiklerin, perspektiflerin, izleklerin, tarihçilerin ortaklaşan ve farklılaşan temel yapılarının daha kolay açıklanması, irtibatlandırılması, neden-sonuç ilişkisinin kurulması fırsatını sunacaktır. Bu bağlamda kitap; Eski Yunan, Roma, Bizans, Selçuklular, Osmanlılar ve ulus devlet dönemlerini içermektedir. Bu uzun süreç ele alınırken Balkanlara yönelik kaynakların “iç ve dış kaynaklar” olarak ikiye ayrılması mümkündür. Burada yoğunluklu olarak mevcut dönemin iç kaynakları merkeze alınmıştır.

Fark edileceği üzere bu kitabın bir odağı tarihçiler ve tarih kaynaklarıdır. Zira kaynak konusu tarih disiplininin asli unsurlarından birisidir. Tarihçiler erişebildikleri kaynaklar nispetince geçmişe dayalı bilgiyi ele almış, bu sayede hem meslektaşlarının hem de diğer insanların yani kamuoyunun hizmetine sunmuşlardır. Bu kitap, ülkemizde Balkanların muhtelif dönemleri ve hanedanlıkları üzerinde çalışmalar yapan tarihçilerin, hangi kaynakları kullandıklarını ve bu kaynakları kullanarak Balkanlara ve geçirdiği dönemlere dair ne gibi bilgilere ulaştıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu sayede Balkanlara dair en önemli konulardan birisi olan kaynak konusu detaylı bir şekilde tartışma zemini bulmuş olacaktır.

Kitabın diğer odağı ise Balkanlar tarihyazımıdır. Bu bağlamda çalışmada; Balkanlar tarihyazıcılığının doğuşu ve gelişimi, ulus devletin ve milliyetçiliğin inşasında tarihin kullanımı, ulus devlet sonrası tarihe yaklaşımlar, mümkün olduğunca güncel tarihyazım yaklaşımları ve tartışmaları gibi konular bütünlüklü bir şekilde ele alınmaktadır. Bu konularda Balkanlar üzerine çalışan ülkemizdeki akademisyenlerin yanı sıra özellikle Balkan coğrafyasından akademisyenlerin metinlerinin katkısı, kitabı daha özel bir konuma taşımaktadır.

Başta bölüm yazarı hocalarımız olmak üzere bu eserin vücuda gelmesine katkı veren Tarih Çalışmaları Merkezi üyelerine minnettarız. Ayrıca ülkemizde Balkanlar üzerine önemli ve kalıcı çalışmalar yürüten Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığına (YTB) kıymetli desteklerinden dolayı müteşekkirimiz.

Dahası, Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi'ne (BALKAR), Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ne, İstanbul Üniversitesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi'ne, Balkan Studies Foundation'dan (Fettah Efendi Derneği) Dr. Sevba Abdula'ya, Saraybosna Üniversitesi Tarih Araştırmaları Merkezi'nden Dr. Sedad Bešlija'ya, Marmara Üniversitesi'nden Esra Bembeyaz'a, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nden Meryema İmamovic'e ve İstanbul Üniversitesi'nden Sümeyye Cinisli'ye çeşitli düzeylerde sundukları katkılardan dolayı teşekkür ediyoruz. Bu kitabın ülkemizde hem Balkanlar tarih ve tarihçiliğine dayalı tartışmaları zenginleştirmesini hem tarihin önemli meselelerinden birisi olan kaynak ve yazım hususunu tarihçi perspektifi ile ele alma imkanını oluşturmasını ümit ediyoruz.

Mehmet Hacısalihoglu, Levent Kayapınar,
Mustafa Hamdi Sayar, Abdulkadir Macit

Ocak 2024, İstanbul